

Mölarp och Kröklings hage

Välkommen till Mölarp & Kröklings hage

Silvertistel (*Carlina acaulis*)

Geologi

Det natursköna landskap du står inför har huvudsakligen formats av den senaste stora nedisningen. Från Falbygden och Herrljunga höjer sig terrängen sakta mot söder för att runt Borås och Ulricehamn nå maximal höjd omkring 300 – 360 m ö h. Inlandsisen rörde sig från nordnordost till sydsydväst. I uppförsluten minskade hastigheten och avsättningen av material under isen blev intensivare. Mot markerade höjder har isen byggt upp kraftiga moränryggar. Här, norr om Borås, finns talrika exempel på sådana.

Under isens avsmältning bildades ofta tillfälliga sjöar, vilka dämtes upp av isen. Då isranden hade nått så långt som till dagens Gingri, bildades en issjö, som vi har kallat Toarpsissjön.

Vid Bondarp och senare vid Krökling fann smältvattnet i issjön väg nedför den branta sluttningen mot Öresjö och då bildades de mäktiga bergsstup som Hovalida stup i Kröklings hage ger gott exempel på. Också ravinerna i denna reservatsdel bildades då. Allt eftersom isavsmältningen fortskred fann smältvattnet nya passpunkter på allt lägre nivåer, vilket ledde till att en serie om sex olika tappningsrännor bildades i höjdryggen vid Gingri.

Också andra spår av tappningskatastroferna och det rikliga vattenfödet kan iakttas i området. Sålunda kan Trolltjärn tolkas som ett kolkbäcken dvs en fördjupning i botten av ett vattendrag i lugnvattnet nedanför ett vattenfall. Skogsmarken vid Trolltjärn består av packad sten, block eller helt berg, vilket tyder på att det mesta av det lösa materialet spolats bort av vattenmassorna. Berggrunden, som här bildades för omkring en miljard år sedan, består av gnejser av varierande sammansättning.

Mölarps ö

Viskan delar sig i två grenar ett par hundra meter ovanför Mölarps kvarn, omsluter Mölarps ö och förenar sig efter ett tag åter till ett enda vattendrag. Norra delen av denna "ö" utgörs av betad och slätterhävdat mark med inslag av enbuskar och enstaka äldre askar. Allra längst i norr finns en lövskog bestående av klibbal, björk, knäckepil och ask liksom alm, hägg, hassel, brakved, getapel, ängsvide, oxbär och rönn. Fältskiktet domineras av skogsbingel samt rikligt med storrams.

Mölarps ö är känd för sin artrika och intressanta flora, till skillnad från Sjuhäradsbygden för övrigt, som i allmänhet anses ganska artfattig.

Förutom nämnda växtarter finns i området backsippa, backruta, vårfingerört, brudbröd, krussilja, gullviva, baktimjan, klasefibbla, darrgräs och backskafting. I vatten-vegetationen ingår bl a svalting, svärdsilja och sprängört.

Från Mölarps kvarn går en gammal körväg tvärs över ön fram till en åker öster om ån. I den branta åbrinken växer gran samt al, björk och hassel. Skogsområdet vid Trolltjärn domineras av gran. Utmed ån i närheten av den gamla stenbron vid "Örebro" växer några majestätiska tallar.

Ett kuriöst och kulturhistoriskt intressant inslag i Mölarps ös flora är silvertisteln (*Carlina acaulis*), en vacker ört med decimeterstor blomkorg. Växten har varit känd på Mölarps ö sedan början av 1900-talet och har troligen kommit hit som frö tillsammans med spannmål som importerats till kvarnen. Arten hör annars hemma i Alperna och bergstrakterna i Sydeuropa. Det ursprungliga enda exemplaret har förökats och nu finns flera blommande plantor.

Storrams
(*Polygonatum multiflorum*)

Hovalida stup – vid en tappningsränna från istiden

I reservatets nordöstra hörn finns Hovalida stup, en 10 – 15 meter hög bergbrant. Våldiga stenblock har slitits loss från bergväggen och ligger huller om buller på dalens botten. Inlandsisen dämde här under sin avsmältning upp en stor issjö, som efter hand tappades ut mot Öresjö. Två av de äldsta tappningsrännorna berör Kröklings hage; den djupa vilda dalen vid Hovalida stup och den frodiga, lummiga lunden i reservatets centrala del.

Mölarps kvarn

Gården Mölarp är omnämnd i Skara Stifts Jordebok av år 1540. Den benämndes då Mölatorp. Andra tidiga namnformer är Mölnetörp 1542, Möllorp 1548, Mölnorp 1549, Mölnarp 1551 och Molorp 1580. Den sistnämnda formen påminner mycket om dagens dialektala form – Mulurp. Det första ledet möl-, mul-, härstammar från lågtyskans ”mole” = möla = mala. Mölare = mölnare = mjölnare. Det sista ledet -arp, -orp, -urp = torp. År 1700 skrevs gårdens namn Mjöhlarp.

Enligt nämnda jordebok ägdes Mölarp år 1540 av ”Mons y (i) Mölnatorp”. Han fick som tionde erlagga ”2 pund smör och 5 tunnor mjöll för en qwer till samma gård och 6 daxwerken”. Intressant är berättelsen om hur Mölarps gård och kvarn kom att bli kyrkans egendom. En utförlig skildring härom finns i Fristads Hembygdsförenings årsskrift ”Fristadsbygden” för år 1982. Här i korthet som följer:

Den fjärde juli 1621 anlände till Fristads prästgård ett kungligt brev som stipulerade att Västra Lundagården och Mölarps gård

och kvarn tilldelats prästbostället som ”tilldelningsstom”. Detta innebar att kyrkoherden ägde disponera inkomsterna från dessa gårdar. Orsaken till denna kungliga frikostighet från Gustav II Adolfs sida var att han vid två tillfällen i februari 1618 gästade Fristads prästgård med stort följ utan att lämna kyrkoherden Sveno Olavi någon ersättning. Kyrkoherden hade då lidit så stor ekonomisk förlust att han blivit nödsakad att stämma Kronan för att få ersättning. När målet togs upp i Vedens häradsrätt i november 1618 hade emellertid Sveno Olavi dött. Det fanns således ej någon målsägare, varför målet lades ner. Sveno Olavi fick följaktligen ingen glädje av den kungliga donationen (som kunnat ske på grund av att dessa gårdar var kronohemman). Det blev i stället hans närmaste efterträdare, Arvid Hornius, som utnyttjade denna förmån liksom alla hans efterträdare fram till våra dagar. Mölarps gård och kvarn liksom Västra Lundagården är nämligen fortfarande i kyrkans ägo och har under århundradenas lopp betytt avsevärda inkomster för denna.

Fristads hembygdsförening och Fristads Naturskyddsförening lyckades arrendera kvarnbyggnaden år 1976 och genomförde

en restaurering 1984 då kvarnen fick en välbehövlig ansiktslyftning. Parkering och toaletter iordningställdes och samlingsrum inreddes i östra delen av byggnaden. Maskiner och kvarnlokal har också gjorts i ordning och fördämningen har renoverats. Ett nytt fallbord har byggts liksom ett nytt vattenhjul. Kvarnen ägs numera av Fristads hembygdsförening.

Fallhöjden mellan Gingri och Öresjö är drygt 35 meter och det har utnyttjats till kraftändamål. Utefter Viskan har på en drygt kilometerlång sträcka funnits tre kvarnar, ett par sågverk, snickerifabrik, svarveri, ledstångsfabrik, spånhyvel, spinneri, mejeri, vadmalstamp och potatisstamp.

Kröklings hage

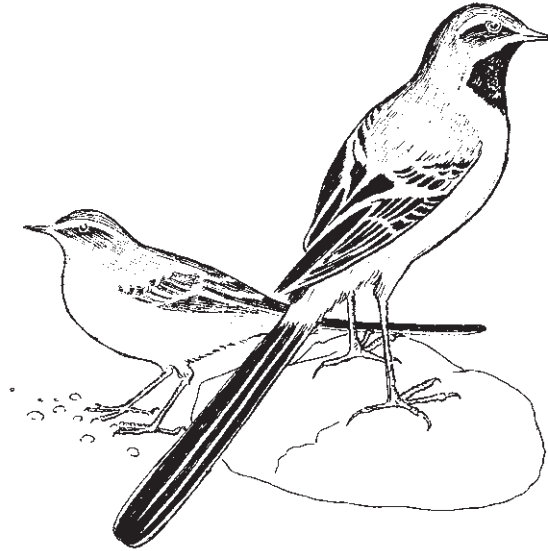
Kröklings hage, på de branta sluttningarna öster om Öresjö har i många år lockat naturintresserade besökare. Tack vare sin rika och intressanta flora och geologiska förtjänster blev den också ett av Sjuhäradsbygdens första naturvårdsobjekt.

Innanför entrén i västra delen av området fanns ursprungligen en löv-äng. Där slogs ängshö och hamlades lövfoder till kreaturen. Under senare tid kom den rika blomsterängen att utsättas för alltför hårt bete och förvandlades därigenom till hagmark med måttlig växtprakt. Nu slåtrar man åter varje år och lövängen har alltmer börjat återta sin tidigare yppighet som hävdad löväng.

Gammal, hamlad ask (Fraxinus excelsior)

Rena ädellövbestånd, som fått utvecklas fritt under lång tid finns utmed de två bäckgrenarna i södra ravinen. Här finner vi träd som ask, alm, lind, hägg och lönn. I buskskiktet är ungträd av dessa vanliga liksom också buskar av hassel, skogstry och olvon. På våren, kan vi t ex finna vitsippa, svalört och gullpudra, vilka sommartid avlöses av lundstjärnblomma och senare hässleklocka och springkorn. Andra växter som förekommer här är majbräken, stinksyska och vänderot.

Forsärla (Motacilla cinerea)

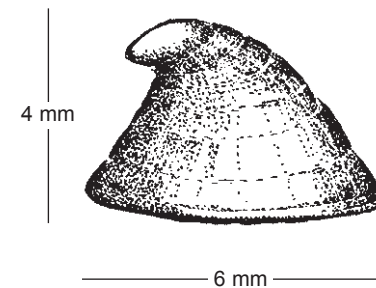
Fauna

Faunan är artrik och intressant. Reservatet hyser ett stort antal häckande fågelarter. Som exempel kan nämnas strömstare, forsärla, kattuggla, knipa, storskrake, gräsand, drillsnäppa, grönfink, stjärtmes, trädgårdssångare, gärdsmyg och grönsångare. Pärflugga och kungsfiskare har också synts här. Även under icke häckningstid utnyttjas området av många arter. Övervintrande strömstare plockar bottenlevande larver längs Viskan och födohamstrande nötkräkor håller till i de hasselrika delarna av området. Sträckande morkullor är vanliga under försommaren.

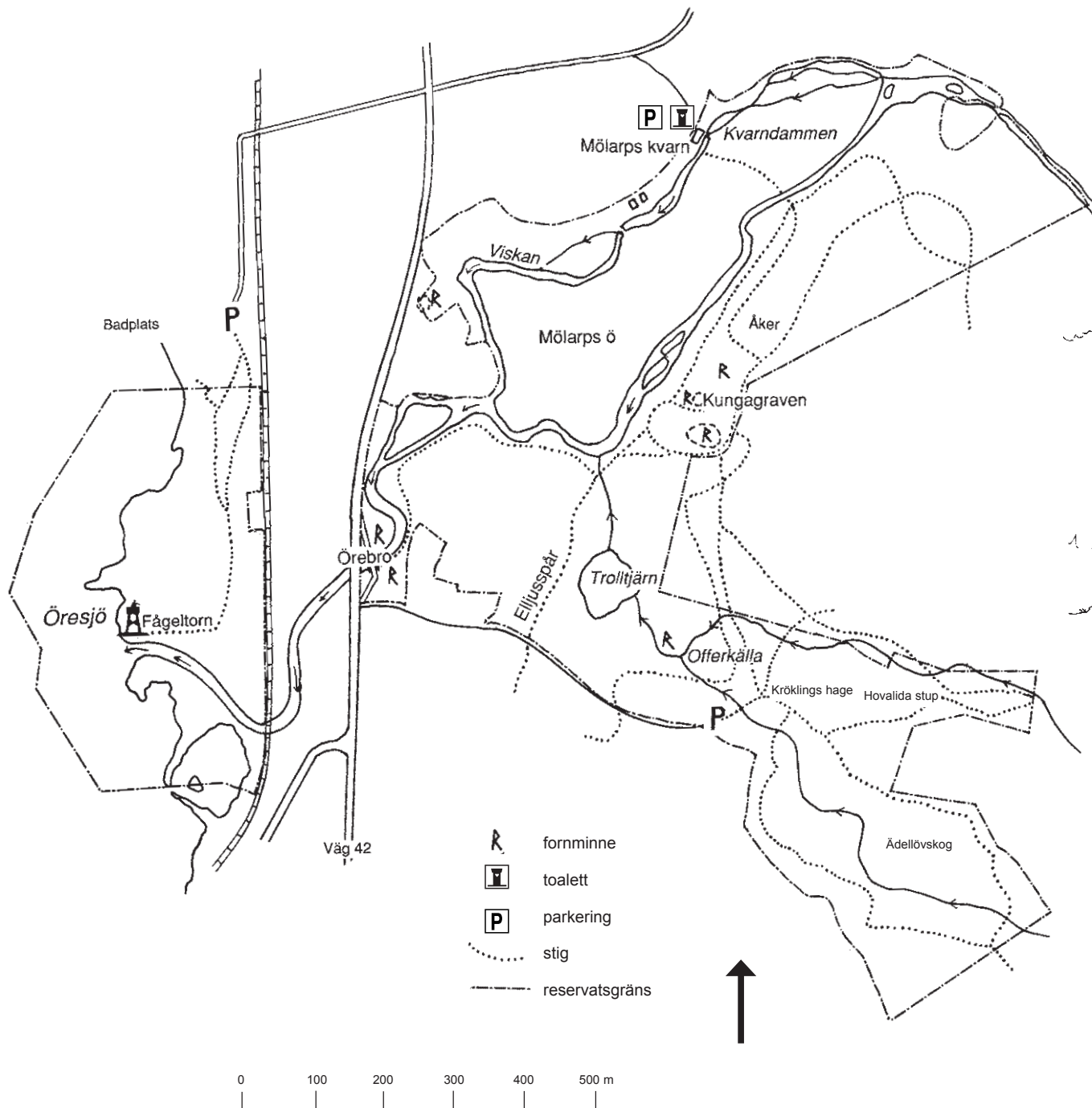

Strömstare (Cinclus cinclus)

I Viskan finns sparsamt öring och flodkräfta liksom snäckan *Ancylus fluviatilis* – den senare en relik från Ancylussjöns utbredning.

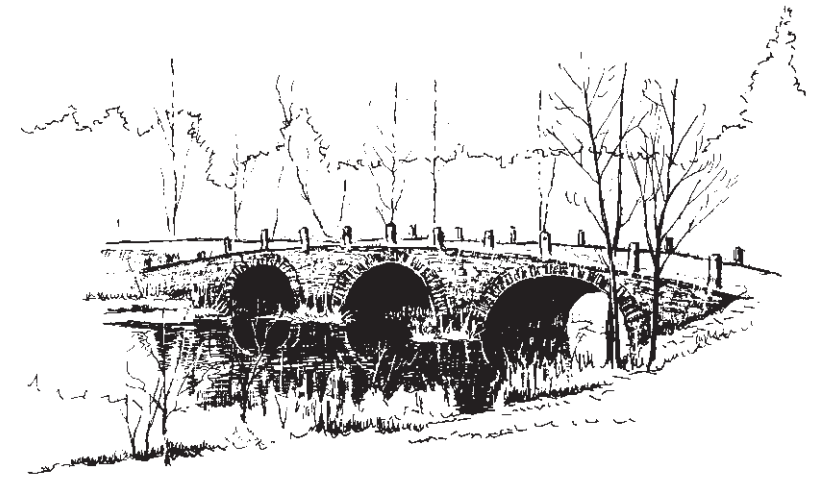

Flodskälsnäcka (Ancylus fluviatilis)

Fornlämningar

Inom området finns flera fornlämningar. Särskilt att lägga märke till är en hällkista, vanligen kallad "Kungagraven" samt ett förhistoriskt gravfält med ca 15 gravar. Inom gravfältet finns bl a två domarringar och en hög. I bäckravinen sydost om Trolltjärn finns en offerkälla. I källan har påträffats småmynt, dock huvudsakligen från 1900-talet. Av stort kulturhistoriskt intresse är den vackra stenbron vid "Örebro". Bron har tre spann och är byggd av tuktad gråsten.

Vägbeskrivning

Naturreseptaten Mölarp och Kröklingsskogen är belägna strax sydväst om Fristad, en dryg mil norr om Borås. Reservaten ligger utmed Viskan invid länsväg 42.

Området ingår i EU:s ekologiska nätverk av skyddade områden, Natura 2000.

Väst kuststiftelsen
NATURVÅRD * FRILUFTSLIV
www.vastkuststiftelsen.se

I samarbete med
Länsstyrelsen Västra Götalands län
och Västra Götalandsregionen
Text och illustrationer: Carl-Otto Schander